

DEMOGRAFİK ÖZELLİKLER İLE KENDİNİ İZLEME ARASINDAKİ İLİŞKİ: YETİŞKİNLER ÜZERİNE AMPİRİK BİR ARAŞTIRMA¹

The Relationship between Demographic Characteristics and the Self-Monitoring: An Empirical Research on Adults

Gönderim Tarihi: 15.07.2015

Kabul Tarihi: 24.12.2015

Mustafa KOÇ*

Öz: Gelişim dönemlerinden yetişkinlik döneminde demografik özellikler ile kendini izleme arasındaki ilişkiyi incelemeyi amaçlayan bu çalışma, benlik psikolojisi alanında yapılan bir alan araştırmadır. Bu ampirik çalışmada, kurgulanan bağımlı ve bağımsız değişkenleri ölçmek için demografik değişkenlerin yer aldığı “Kişisel Bilgi Formu” ile Türk toplumu ve kültürü üzerinde psikometrik açıdan geçerlik ve güvenilirlik testleri yapılmış ‘Kendini Ayarlama Ölçeği’ kullanılmıştır. Araştırmada değerlendirilen anket formu, Bursa’daki çeşitli meslek gruplarından yetişkinlerin seçtiği evreni temsilen Bursa il sınırları içerisinde beş farklı türden meslek grubuna sahip kamu ve özel kurum ve kuruluşlarında çalışan 600 yetişkin denek üzerinde rastsal örnekleme yöntemiyle uygulanmıştır. Anket aracılığıyla deneklerden alınan ham verilere, Pearson Moment Korelasyon Analizi ve t Testi ile Tek Yönlü Varyans Analizi gibi parametrik istatistiksel analiz teknikleri uygulanarak, demografik özellikler ile kendini izleme arasındaki ilişki ve farklılıklar betimlenmiştir. Dolayısıyla bu araştırma üzerinden operasyonel biçimde çalışılan demografik özellikler ile kendini izleme arasındaki ilişkiye bakıldığında; cinsiyet değişkeni özelinde, kadınların kendini izleme düzeylerinin erkeklerden daha yüksek olduğu gibi anlamlı bulgular elde edilmiştir. Ayrıca çalışmada, yaş ve sosyo-ekonomik düzey gibi diğer demografik değişkenler ile kendini izleme arasındaki ilişki ve farklılığa yönelik bulgulara da yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Yetişkinlik Dönemi, Benlik Psikolojisi, Demografik Değişkenler, Kendini İzleme.

¹ Bu makale, Türk Biyolojik Psikiyatri Derneği ile Kocaeli Üniversitesi Tıp Fakültesi Psikiyatri ABD tarafından, 28 Haziran-01 Temmuz 2011 tarihleri arasında İstanbul’da ortaklaşa düzenlenen Uluslararası Katılımlı 8. Ulusal Biyolojik Psikiyatri Kongresi’nde, aynı başlıkla “poster bildiri” olarak sunulmuştur.

** Doç. Dr.; Balıkesir Üniversitesi/İlahiyat Fakültesi/Din Psikolojisi Bilim Dalı,
e-posta: mustafakoc@balikesir.edu.tr

Abstract: This empirical study aims to indicate the relationship between demographic characteristics and self-monitoring in the adulthood. In order to measure the dependent and independent variables for these purposes, 'Personal Inquiry Form' and 'Self-Monitoring Scale' measures are used. A questionnaire was applied to a population of 600 adults randomly selected among the professionals from different private and public sectors in Bursa. The collected raw data have been processed to describe the relationship between self-monitoring and demographic characteristics based on the differences using parametrical statistical analysis methods such as Pearson Moment Correlation Analysis, t-Test and One Way Analysis of Variance. It is concluded that women are found to have higher level of self-monitoring than men. In addition, other demographic variables such as age, socio-economic level are found to be meaningful with respect to their impact on self-monitoring.

Keywords: Adulthood, Self Psychology, Demographic Variables, Self-Monitoring.

GİRİŞ

Benlik psikolojisi ve sosyal psikoloji literatüründe önemli yere sahip olan kavramlardan biri olarak 'kendini izleme/self-monitoring' terimi, Türk psikoloji literatüründe "kendini izleme; kendini ayarlama; kendini denetleme; izlenim ayarlamacılığı" gibi Türkçe kavramsallaştırmalarla isimlendirilmiştir (Ayvaşık ve ark., 2000; Bacanlı, 2004; Snyder, 1994). Ancak bu araştırmanın metin bütünlüğünü korumak amacıyla yukarıdaki çevirilerden 'kendini izleme' kavramı tercih edilmiştir. Semantik içeriği bağlamında daha çok sosyal ilişkilerdeki benlik sunumuyla ilişkili bir kavram olan kendini izleme, bireyin ötekilerle kurmuş olduğu sosyal ilişkilerde dış çevreden kendisinin görünmesini istediği gibi sunma çabasını ve değerini ifade etmektedir. Benliğin sosyal bir ögesi olarak da bilinen kendini izleme, her bireyin bir kişi olarak kendi kişisel değerini bulunduğu sosyal ortama göre düzenleme ve bu bağlamda izlenim oluşturup sunma çabasına vurgu yapmaktadır.

Bu görgül araştırma özelinde bağımlı değişken olarak operasyonelleştirilen kendini izleme, konuya ilişkin benlik psikolojisinin yanı sıra özellikle sosyal psikoloji merkezli yapılan teorik ve ampirik araştırmaların temelini oluşturur. Bireylerin başkalarına empatik yönelimleri kadar kendilerini ortaya koymaları da önemli olduğu için sosyal etkileşimlerde bireyler bazen kendilerini olduklarından farklı şekillerde sunma ihtiyacı hissedebilirler. Sosyal psikolog Snyder (1974) tarafından ortaya atılan teorinin anahtar kavramı olan kendini izleme, bireylerin karşısındaki kişilere göre kendilerini ayarlamaları ve düzenlemeleri için gösterdikleri benlik yanılımasına vurgu yapmaktadır.

Kendini izleme sürecinde, bireyler arasında durumsal ve eğilimsel özellikler açısından farklılıklar olduğu belirtilmektedir. Genel olarak sosyal etkileşim süreçlerinde bireyler, kendilerini izleyerek içinde buldukları sosyal bağlama göre ayarlamaya çalışırlar. Ancak, bireylerden bazılarında sözü edilen bu izleme ve düzenleme durumunun düzeyi yüksek iken; bazılarında daha düşük bir düzeyde olabilmektedir. Tam da bu noktada, konuyla ilgili literatürde bireylerin kendilerini izleme ve ortama göre ayarlama düzeylerinin yüksek ya da düşük olması her zaman istenen bir durum mudur yoksa istenmeyen bir benlik tipolojisi ve/veya örüntüsü müdür? Şeklinde bir tartışmanın yapıldığı da görülmektedir. Dolayısıyla kişisel beklentilerine göre kendilerini izleyerek çok fazla düzenleme ihtiyacı hisseden bireyler, bu tepkilerle kendileri olmak istemedikleri bir tipolojiyle kendilerine yabancı bir 'sahte' benlik ortaya çıkarabilirler.

Bireyler, sosyal etkileşim sürecinde karşılarındaki kişilerde istedikleri izlenimi oluşturabilmek amacıyla birtakım roller oynamak için çeşitli 'maskeler' kullanırlar. Söz konusu bu sosyal içerikli maskeler, bireyler için zamanla birer benlik özelliği haline dönüşme riski taşıyabilir. Çünkü onlar, sosyal ortamlarda farklı amaçlarla çeşitli roller oynamak durumunda kalabilirler. İşte bu sosyal psikolojik arka plandan hareketle 'kendini izleme' kavramı, 1972 yılında sosyal psikolog Mark Snyder tarafından, hazırladığı doktora tezi sonucunda ortaya atılmıştır (Snyder, 1972). Kendini izleme kavramının popüler oluşu ise daha çok yine onun 1974 yılında yayımlanmış olduğu "Self-Monitoring of Expressive Behavior" isimli makalesiyle olmuştur (Snyder, 1974). Daha sonraki yıllarda özellikle sosyal psikoloji alanında popülerleşen bu kavrama ilişkin, konuyla ilgili oluşturulan psikoloji literatüründe çeşitli açılardan ciddi eleştiriler de yapılmıştır (Bacanlı, 1997: 113-119).

Benlik sunumu bağlamında psikolog Goffman (1959) ve arkadaşlarına göre, herkesin paylaştığı bir yaşam şekli olmasına rağmen günlük yaşamdaki deneyimler, kişiler arasında bazı farklılıkları içerir. Bu çerçevede kişilik özelliklerine bağlı olarak genelde sosyal imgelerinin daha bilincinde olan bazı bireyler, benlik sunumu taktiklerini daha çok kullanırken; bazıları ise, bu türden taktiklere başvurmadan kendilerini doğrulamayı tercih edebilirler (Goffman, 1959: 11'den akt. Bacanlı, 1997: 20-21; Araz, 2005: 99). İşte benlik sunumuna ilişkin bu perspektifi bir çıkış noktası olarak gören sosyal psikolog Snyder, bireyler arasındaki farklılıkları kendini izleme olarak adlandırdığı benlik özelliğiyle açıklamaya çalışmıştır. Bu kapsamda kendini izleme kavramıyla o, bireyin, kişisel davranışına rehberlik etme noktasında, dışsal/durumsal bilgilere dikkat etmesini ve bu bilgileri kullanmasını vurgulamıştır (Araz, 2005: 99). Öte yandan kendini izleme kavramına ilişkin yapılan araştırmaların en ilgi çekici yönü

ise, adı geçen bu kavram aracılığıyla sosyal psikoloji ile benlik ve kişilik psikolojisi arasında önemli kesişme/kavuşma noktalarının ortaya çıkmış olmasıdır.

Kendini izleme kavramı, ortaya konulan benliğin değişebilirliğini; bir başka ifadeyle bireylerin çeşitli benliklerinin olabileceğini vurgular. Dolayısıyla çeşitli durumlarda farklı benlikler ortaya konulabileceğini vurgulayan benlik kuramları sınıfında değerlendirilebilir. Adı geçen kavrama ilişkin geliştirilen bu yaklaşım, bu yönüyle benliğin çoğulluğu düşüncesine yani sosyologların benlik konusundaki görüşlerine yakın bir perspektif sunar. Bu benlik görüşlerinin temelinde ise, 'bireylerin, başkalarında bıraktıkları izlenimlerini dikkatle yönlendirerek, onların kendileri hakkındaki düşüncelerini aktif bir şekilde etkilemeye çalıştıkları' ana fikri yer alır.

Yukarıda sözü edilen benlik kuramlarının başında, ünlü psikolog W. James'in, bireylerin birden fazla benliğe sahip oldukları yaklaşımı gelir. Dolayısıyla modern psikoloji tarihindeki kendini izleme kavramının düşünsel temellerini James'e kadar götürmek mümkündür. Çünkü kendini izleme yaklaşımı, bazı bireylerin birden fazla benliğe sahip oldukları düşüncesini kabul ederek, davranış planında bu bireyleri tespit ve teşhis olanağı da sunar. Öte yandan kendini izleme kavramının diğer düşünsel temelini ise, sembolik etkileşimci akım oluşturur. Modern psikoloji tarihinde ortaya atılan bu yaklaşımlardan hareketle sosyal psikolog Snyder, kavramla ilgili yaptığı araştırmalarda, kendilerini ortaya koyan bireylerin kendilerini anlatan davranış ve sözel olmayan duyuşsal dışavurumlarını, ortama göre çeşitli derecelerde ayarlayabildiklerini saptamıştır (Bacanlı, 1997: 22-23).

Kuramsal olarak Snyder'in ortaya attığı bu kendini izleme teorisinin oluşumunda Cooley'in "ayna benlik" kavramı (1902) ve Goffman'ın "tiyatro gibi hayat" (1956) benzetmesinin etkili olduğu görülmektedir. Öte yandan bir benlik yapısı olmasının yanı sıra bir sosyal beceri ve bir kişilik özelliği olduğu da vurgulanan kendini izlemenin aynı zamanda kişiler arası yönelim kuramı olarak da görülebileceği belirtilmiştir. Kendini izleme, bir ölçüde başkalarının duygu ve düşüncelerini merkeze alarak çoğu zaman geçici kişisel tutum ve davranışlar üretme yönelimidir. Bu sebeple, bireyler neden kendilerini başkalarına göre düzenleme ihtiyacı hissederler sorusunun basit ve tek bir cevabı yoktur. Bazen karşısındaki kişiye olan saygıları ve karşısındaki kişiyi kırmak istememelerinden dolayı, bazen de kendilerini olduğundan farklı göstermek istemelerinden dolayı kendilerini izleyip düzenleme ve ayarlama ihtiyacı hissedebilirler (Snyder, 1974; Snyder, 1994; Bacanlı, 1997'den akt. Kapıkıran, 2009: 83-84).

Özellikle son çeyrek yüzyılda, kendini izleme kavramı, akademik anlamda teorik olarak önemli bir araştırma alanı olmaktan öteye geçerek, pratik psikoloji bağlamında ampirik olarak da müşteri davranışları ve reklam endüstrisinde ilgi odağı haline gelmiştir. Dolayısıyla bir yanda psikologlar, pedagoglar ve psikiyatrlar, diğer yandan gittikçe genişleyen bir halk kitlesi, kendini izleme terimi altında toplanan sosyal psikolojik olgulara ve sorunlara popüler düzeyde de olsa ilgi duymaya başlamıştır. Bu bağlamda kavramla ilişkili yapılan araştırmalarda, kendini izleme düzeyinin 'uyum sağlama, benlik saygısı, çecikilik, sosyal farkındalık, öz farkındalık, beden dili, dürüstlük, öğrenme' gibi benlik ve kişilik psikolojisi değişkenleriyle ilişkili olduğu yönünde güçlü ve anlamlı bulgular elde edilmiştir. Ayrıca özellikle son dönem Türk psikoloji çalışmalarına bakıldığında ise adı geçen kavramın 'iç-güdümlü ve dış-güdümlü dindarlık' bağlamında din psikolojisi (Koç, 2009), 'ahlaki davranış' bağlamında ise ahlak psikolojisi (Kapıkıran, 2007) ekseninde çalışıldığı gözlenmiştir.

Bu araştırmada, bağımsız değişken olarak operasyonelleştirilen ikinci olgu ise 'demografik özellikler'dir. Kuşkusuz psikoloji, sosyoloji ve antropoloji araştırmalarında demografik özelliklere ilişkin yapılan bilimsel analizler, üzerinde çalışılan evrenin ve/veya popülasyonun sağlıklı bir şekilde tanımlanıp anlaşılmasında önemli bir bileşen oluşturmaktadırlar (Marshall, 1999: 139-140). Dolayısıyla demografik özellikler/değişkenler, bir anlamda bağımlı değişken olarak kurgulanan psikolojik olguya ilişkin ortaya çıkacak sonuçları, ciddi biçimde belirleyici ve sınırlayıcı metodolojik bir güce ve psiko-sosyo-antropo-teolojik fonksiyona da sahiptirler. Bu açıdan bakıldığında, 'cinsiyet ve yaş' gibi her bir demografik faktör, üzerinde çalışılan örnekleme özel olduğu için aynı zamanda biriciktir.

Benlik psikolojisi ve sosyal psikoloji literatüründe, 'demografik özellikler', kendini izleme kavramının ilişkili olduğu önemli değişkenlerden kabul edilmektedirler. Bu nedenle konuya ilişkin yapılan alan araştırmalarında, "bireyin sahip olduğu 'cinsiyet, yaş, sosyo-ekonomik düzey ve medeni durum' gibi demografik özelliklerin, kendini izleme düzeyi üzerinde anlamlı bir psikolojik etkisi olduğu' tezinden hareket edilmiştir. Bu kapsamda -bu araştırma verilerini dikkate alarak- genelde tüm gelişim dönemlerinde, özelde ise yetişkinlik dönemindeki sahip olunan demografik özelliklerin, kendini izleme düzeyine olumlu ve/veya olumsuz anlamda katkı yaptığını öngörmek mümkündür.

Öte yandan konuyla ilgili oluşturulan literatürdeki kendini izleme kavramına ilişkin yapılan alan araştırmalarında, 'etkili davranış, liderlik davranışları, duygu durum, kişilik, okul başarısı ve arkadaşlık ilişkileri' başta olmak üzere bireylerin kendini izleme düzeylerini etkileyen ve/veya bundan etkilenen pek çok faktörden/değişkenden söz etmek mümkündür. İşte bu kapsamda görül-

düğü gibi kendini izleme kavramının, psiko-sosyo-antropolojik bağlamda ilişkili olduğu değişkenler arasında 'demografik özellikler' olgusunun önemli bir yere sahip olduğu söylenebilir.

Yukarıda kısaca söz konusu iki olguya yönelik açıklaması yapılan bu teorik arka plandan hareketle betimsel/descriptive ve ortaya çıkarıcı/exploratory nitelik taşıyan bu görgül çalışma, tarama modellerinden ilişkiyel tarama türünde yapılmış bir alan araştırmasıdır (metodolojik arka plan için bkz. Karasar, 1995: 76-87). Söz konusu bu metodolojik özelliğinden hareketle çalışma, -tespit edilebildiği kadarıyla- Türk benlik psikolojisi literatüründe daha önce sınırlı sayıda operasyonelleştirilmiş bir konu olarak; "yetişkinlik dönemindeki bireylerin, sahip oldukları '(a) cinsiyet, (b) yaş, (c) sosyo-ekonomik düzey, (d) eğitim düzeyi, (e) medenî durum ve (f) meslek grubu' gibi demografik özelliklerin, ilişki ve farklılık temeli bağlamında kendini izleme düzeyleri üzerindeki sosyal psikolojik etkilerini tespit etmek" amacıyla yapılmıştır.

YÖNTEM

Örneklem

Araştırmanın örneklemini, öğretmen, doktor, avukat, din görevlisi ve serbest meslek olmak üzere 5 tür meslek grubundaki 475 denekten oluşmaktadır. Anket uygulaması aşamasında, cinsiyet ve yaş gibi demografik değişkenlerin homojen dağılımına mümkün olduğu ölçüde dikkat edilmeye çalışılmıştır. Uygulama sonucunda değerlendirmeye alınan 600 adet anket formundan 125 adedi, gerek geri dönüşümün tam olarak sağlanamaması, gerekse bazı anket formlarının tamamının veya büyük bir kısmının cevapsız olması nedeniyle değerlendirilmeye alınmamıştır. Dolayısıyla yukarıdaki ön görülen bu örneklem tablosu göz önünde bulundurulduğunda, araştırmada psikometrik değerlendirmeye alınan kota örneklem sayısı, genel toplam itibariyle 475 denek olarak saptanmıştır. Bu sebeple işlem ve analizler, verilerin toplanması ve incelenmesi sonucunda istatistiksel değerlendirmeye alınan bu sayı üzerinden yapılmıştır.

Araştırmada kullanılan örneklemin demografik özelliklerine frekans değerleri/tablolari açısından bakıldığında ise ampirik uygulamaya katılan deneklerin cinsiyetlerine göre dağılımları şöyledir: Erkeklerin oranı % 53 (253), kadınların oranı % 47 (222)'dir. Elde edilen veriler cinsiyet faktörü açısından genel olarak değerlendirildiğinde, çalışmaya esas olan örneklem grubundaki erkeklerin, oran olarak kadınlardan daha fazla oldukları görülmüştür.

Örneklem olarak kullanılan katılımcıların yaşlara göre dağılımları ise şöyledir: 25-30 yaş arası katılımcıların oranı % 29.69 (141), 31-35 yaş ile 36-40 yaş arası katılımcıların oranı birbirlerine eşit olarak % 20 (95) ve 41-45 yaş arası katılımcıların

oranı ise % 30.31 (144)'dir. Katılımcıların yaşlarına ilişkin elde edilen frekans değerlerine genel olarak bakıldığında, çok az bir farkla en yüksek oranı 41-45 yaş grubunun oluşturduğu tespit edilmiştir. Arkasından bunu 25-30 yaş grubu izlemiştir. Ayrıca 31-35 yaş grubu ile 36-40 yaş grubunun birbirine eşit oranda oldukları saptanmıştır. Dolayısıyla çalışmanın sınırlandırıldığı yetişkinlik dönemi açısından örneklemin yaş profiline bakıldığında katılımcıların çoğunluğunun, ilk yetişkinlik dönemi ile orta yetişkinlikten son yetişkinliğe geçiş dönemini yaşayanlardan oluştuğunu söylemek mümkündür. Ayrıca yaş aralığı 25 ile 45 arasında değişen örneklemin yaş ortalaması ise 35.69 olup standart sapması 6.72'dir.

Öte yandan örneklem grubunun sosyo-ekonomik düzeylerine göre istatistiksel dağılımlarına bakıldığında, ankete katılan deneklerin konuyla ilgili kişisel/öznel algıları esas alınarak elde edilen sosyo-ekonomik düzeylerine göre dağılımları şöyledir: Üst düzeydeki deneklerin oranı % 4 (21), ortanın üstünde bir sosyo-ekonomik düzeye sahip deneklerin oranı % 26 (123), orta düzeydeki deneklerin oranı ise % 63 (298)'dir. Bunun yanı sıra yine sosyo-ekonomik açıdan ortanın altı düzeyine sahip olan deneklerin oranı % 5 (25) iken, alt düzeyde yer alan deneklerin oranı ise % 2 (8) olarak saptanmıştır. Dolayısıyla sosyo-ekonomik düzey bağlamında genel tabloya bakıldığında, ankete katılan örneklem grubunun büyük çoğunluğunun orta düzeyde bir sosyo-ekonomik yapıya sahip olduğu görülmüştür. Söz konusu bu düzeyi ise sırasıyla ortanın üstü ve altı ile üst düzey grupları izlemiştir. Konuyla ilgili olarak alt düzeydeki grubun en düşük değere sahip denekler oldukları tespit edilmiştir.

Bunun yanı sıra araştırmada, eğitim düzeyi değişkeni olarak en düşük düzeyden en yüksek düzeye kadar Türk eğitim sisteminde halen aktif olarak yer alan çeşitli seviyelerdeki eğitim düzeyleri kullanılmıştır. [Not: Araştırmanın anket formunda adı geçen değişkenle ilgili yer alan soru ve cevap şıkları için bkz. a.b. Veri Toplama Araçları]. Bu bağlamda örnekleme oluşturan grubun eğitim düzeylerine ilişkin dağılımları şöyledir: İlkokul ve ortaokulu da kapsayan ilköğrenim düzeyindeki katılımcıların oranı % 1 (5), liseyi kapsayan ortaöğrenim düzeyindeki katılımcıların oranı % 11 (50), yüksekokul ve üniversiteyi kapsayan yükseköğrenim düzeyindeki katılımcıların oranı % 81 (385), master ve doktora kapsayan lisansüstü düzeydeki katılımcıların oranı ise % 7 (35)'dir. Elde edilen veriler genel olarak değerlendirildiğinde, ankete katılan örneklem grubunun oldukça önemli bir bölümünün yükseköğrenim düzeyinde oldukları saptanmıştır. Bu durumun sebebinin ise örneklemin meslek gruplarının yüksek öğrenim gerektirmesi olduğu söylenebilir. Söz konusu bu betimsel tabloyu, sırasıyla ortaöğrenim ve lisansüstü düzeydeki katılımcıların takip ettiği görülmüştür. İstatistiksel olarak eğitim düzeyi en düşük grubun ise ilköğrenim düzeyindeki katılımcılar olduğu belirlenmiştir.

Ankete katılanların medenî durumlarına göre dağılımları da şöyledir: Bekârların oranı % 24 (112), evlilerin oranı % 73 (350) ve dulların oranı ise % 3 (13)'dür. Medenî durum faktörü bağlamında genel tabloya bakıldığında, ankete katılan örneklem grubunun büyük çoğunluğunun evlilerden oluştuğu gözlenmiştir. Öte yandan bekârların diğer çoğunluğunu oluşturduğu örneklem grubunda medenî durumla ilgili en düşük orana ise dulların sahip olduğu tespit edilmiştir.

Öte yandan ankete katılan deneklerin meslek gruplarına göre dağılımları da şöyledir: Öğretmenlerin oranı % 21.3 (101), doktor, avukat ve din görevlilerinin oranları % 21 (100) ve serbest meslek olarak çalışanların oranı ise % 15.7 (74)'dir. Dolayısıyla meslek grupları bağlamında bakıldığında ankete katılan örneklemde çok az bir farkla öğretmenlerin daha fazla olduğu; buna karşın en düşük meslek grubunun ise serbest meslek olduğu görülmüştür. Araştırmada yer alan meslek gruplarından doktor, avukat ve din görevlilerinin de birbirlerine eşit oranlarda oldukları saptanmıştır.

Veri Toplama Araçları

Araştırmanın anket uygulamasına ilişkin veri toplamak amacıyla kullanılan ölçme araçları hakkındaki psikometrik değerlendirmeler ise şöyledir:

- a. Kişisel Bilgi Formu: Öncelikle anket formunun birinci bölümünde, demografik değişkenler bağlamında sınıflandırma türü ölçek kullanılarak deneklere ilişkin demografik bilgiler toplamak amacıyla 'kişisel bilgiler' formu yer almıştır. Bu kapsamda sırasıyla 'cinsiyet, yaş, sosyo-ekonomik düzey, eğitim düzeyi, medenî durum ve meslek grubu' olmak üzere toplam 6 adet demografik değişkenin niteliğini saptamak amacıyla çeşitli sorular sorulmuş ve deneklerden alınan cevaplar nicelleştirilerek psikometrik analizleri yapılmıştır.

Söz konusu bu formda, bağımsız değişken olarak tasarlanan demografik değişkenlerle ilgili yer alan anket soruları ise şöyledir:

1. ['Cinsiyet' değişkeni]- Cinsiyetiniz nedir?: [] 1) Erkek, [] 2) Kadın.
2. ['Yaş' değişkeni]- Kaç yaşınızdasınız?: ... {istatistiksel açıdan sürekli değişken olarak değerlendirildiği için anket formunda yaş aralıkları verilmeden, direkt deneklerin kendi yaşlarını yazmaları istenmiştir. Ancak daha sonraki istatistiksel analiz sürecinde ise "[] 1) 25-30 yaş arası, [] 2) 31-35 yaş arası, [] 3) 36-40 yaş arası, [] 4) 41-45 yaş arası" şeklinde bir kategorizasyon yapılarak değerlendirmeye alınmıştır.

3. ['Sosyo-ekonomik düzey' değişkeni]- Sosyo-ekonomik düzeyiniz nedir?: [] 1) Üst, [] 2) Ortanın üstü, [] 3) Orta, [] 4) Ortanın altı, [] 5) Alt.
 4. ['Eğitim düzeyi' değişkeni]- Eğitim düzeyiniz nedir?: [] 1) İlköğrenim (İlkokul & Ortaokul), [] 2) Ortaöğrenim (Lise), [] 3) Yükseköğrenim (Y.Okul & Üniversite), [] 4) Lisansüstü (Master & Doktora).
 5. ['Medeni durum' değişkeni]- Medenî durumunuz nedir?: [] 1) Bekâr, [] 2) Evli, [] 3) Dul.
 6. ['Meslek grubu' değişkeni]- Meslek grubunuz nedir?: [] 1) Öğretmen, [] 2) Doktor, [] 3) Avukat, [] 4) Din Görevlisi, [] 5) Serbest Meslek.
- b. Kendini İzleme Ölçeği: Bu çalışmada, orijinali Snyder (1974) tarafından 'Self-Monitoring Scale-SMS' adıyla geliştirilen ölçeğin Bacanlı (1990) tarafından Türkçe'ye uyarlanmış formu kullanılmıştır (Snyder, 1974: 526-537; Briggs ve ark., 1980: 679-685). Adı geçen ölçeğin psiko-lengüistik açıdan Türkçe çevirisi ile psikometrik açıdan Türk kültürüne uyarlanması kapsamında geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları ise ilk olarak "Kendini Ayarlama Ölçeği" adıyla Bacanlı tarafından yapılmıştır. Türk örneklem üzerinde yapılan psiko-lengüistik çalışmaları sonucunda ölçek maddeleri kısaltılmış ve toplam 20 maddeye düşürülmüştür. Dolayısıyla araştırmacı tarafından maddelerin bazıları çıkartılmış; bazıları da yeniden düzenlenmiştir. Bu içerik kapsamında oluşturulan 20 maddelik ölçek, biçim olarak ise orijinalindeki gibi 'doğru / [D] - yanlış / [Y]' temeline dayanan zorunlu seçme tekniğine göre 'evet-hayır' şeklinde yanıtlanan ikili cevap kategorisine sahiptir (Bacanlı, 2004: 63-72).

Birikimli ölçek formatında toplam 20 madde olarak hazırlanan bu ölçekte yer alan madde seçenekleri 'doğru [D] / yanlış [Y]' şeklinde düzenlenmiştir. Bu şekildeki bir düzenlemeye göre, maddelerin 13'ü doğru, 7'si yanlış yönünde puanlanmaktadır. Dolayısıyla bu ölçeğin puanlama sistemine bakıldığında, her uygun bir cevap için verilen puanların aritmetik toplamı, katılımcıların kendini izleme puanı olarak alınmaktadır. Adı geçen ölçekte, kendini izleme olgusunun maksimum düzeyine ilişkin gerekli olan cevap anahtarı şu şekildedir: 1. D; 2. Y; 3. D; 4. D; 5. D; 6. D; 7 D; 8. Y; 9. D; 10. Y; 11. D; 12. D; 13. D; 14. Y; 15. Y; 16. Y; 17. Y; 18. D; 19. D; 20. D; (bkz. Bacanlı, 2004: 72). Böylece, kendini izleme ölçeğinin puanlaması yapılırken her doğru cevabın puan değeri 1'dir. Bu noktada ölçeğin puan ranjı 0-20 aralığındadır. Yani diğer bir ifadeyle katılımcılar, uygulamada kullanılan bu kendini izleme ölçeğinden en düşük 0 (0 x 20 = 0), en yüksek 20 (1 x 20 = 20) puan alabilirler (Bacanlı, 1990: 80; Bacanlı, 2004: 69).

Yukarıdaki bu puanlama sisteminden hareketle adı geçen bu ölçekten alınan puanlar yükseldikçe katılımcıların kendini izleme düzeyleri yükselmekte; puanlar düştükçe de katılımcıların kendini izleme düzeyleri düşmektedir. Bu bağlamda genel olarak adı geçen ölçekten 13 ve yukarı puan alanlar, kendini izleme düzeyi yüksek; 6 ve aşağı puan alanlar da kendini izleme düzeyi düşük bireyler olarak değerlendirilmektedirler.

Öte yandan söz konusu ölçeğin bu çalışma için yapılan güvenilirlik analizleri sonucunda ise Cronbach Alpha güvenilirlik katsayısı [α] = 0.75 ve Guttman Split-Half katsayısı [r] = 0.79 olarak saptanmıştır.

İşlem

Öncelikle yukarıda içeriğiyle ilgili psikometrik bilgi verilen ölçekler, biçim olarak uygulanan anket formatına uygun bir şekilde dönüştürülmüştür. Geline bu süreçte, ilk olarak evren ve örneklem bölümünde adı geçen meslek gruplarından alt evren olarak alınan yaklaşık yirmişer kişilik deneme örneklem gruplarına 2006 yılında anket uygulanmıştır. Bu örnek uygulama sonuçları, konuyla ilgili bilim ve istatistik uzmanları/danışmanları tarafından değerlendirilip geçerlik ve güvenilirlik analizleri yapıldıktan sonra 2007 yılında esas uygulamaya geçilmiştir. Anketin uygulanması, dönüş oranını artırmak amacıyla bizzat araştırmacı tarafından gerçekleştirilmiştir. Anket uygulamasında yer alan katılımcıların, anket formunu ortalama süre olarak 25-30 dakika arasında doldurdukları gözlenmiştir.

Araştırmanın anket uygulamasına ilişkin elde edilen psikometrik verilerin çözümlü noktasında ise 'demografik özellikler bağımsız değişkenleri ile kendini izleme bağımlı değişkeni' arasındaki ilişki ve farklılıklara bakılmıştır. Dolayısıyla temel değişkenler arasındaki istatistiksel ilişkilerin ve farkların anlamlı olup olmadıklarını saptamak amacıyla parametrik istatistiksel analiz tekniklerinden "Pearson Moment Korelasyon Analizi Tekniği (daha geniş bilgi için bkz. Topsever, 1991: 118-128; krş. Tarkun, 1996: 237-249), Tek Yönlü Varyans Analiz Tekniği" ile "t Testi Analiz Tekniği" kullanılmıştır. [Açıklamalar: Tek Yönlü Varyans Analizi / One Way Analysis of Variance-ANOVA: Tek bir bağımsız değişkenin düzeyleri, grupları ya da kategorilerinin istatistiksel olarak analiz edildiği tekniktir. İlişkisiz ya da bağımsız iki veya daha fazla örneklem grubuna ait ortalamalar arası farkın anlamlı olup olmadığını test etmek üzere kullanılan parametrik bir istatistiksel analiz tekniğidir (Köklü, 2002: 133-134); t Testi / t Test: Psikometrik ölçüm sonucu elde edilmiş iki ayrı ortalama arasındaki farklılaşmanın anlamlı olup olmadığını araştırmanın t dağılımına dayalı bir istatistik test etme yoludur. Örneklemelerin bağımsız/ilişkisiz ve bağımlı/

ilişkili olmasına göre çeşitleri vardır (Köklü, 2002: 128-129; krş. Karasar, 1995: 236-237). Not: Bu anket uygulamasında 'Bağımsız Grup t Testi' kullanılmıştır].

Metodolojik bağlamda sonuç olarak, her alan araştırmasında olduğu gibi bu çalışmada da bazı bağımlı ve bağımsız değişkenler kullanılmıştır. Dolayısıyla araştırma deseni kapsamında bu ampirik çalışmada, sırasıyla 'cinsiyet, yaş, sosyo-ekonomik düzey, eğitim düzeyi, medenî durum ve meslek grubu' bağımsız değişken; 'kendini izleme' ise bağımlı değişken olarak kurgulanmıştır.

BULGULAR

Demografik özellikler ile kendini izleme arasındaki ilişki ve farklılığın istatistiksel olarak analiz edildiği bu ampirik çalışmada, aşağıda sırasıyla deneklerin 'cinsiyet, yaş, sosyo-ekonomik düzey, eğitim düzeyi, medenî durum ve meslek grubu' gibi demografik özellikleri ile kendini izleme arasındaki ilişki ve farklılıklarına yönelik elde edilen bulgulara yer verilmiştir (Bu çalışmadaki 'demografik özellikler-kendini izleme' ilişkisine yönelik veri sonuçları ve çözümlenmeleri için bkz. Koç, 2008: 137-138, 142-143, 149-150, 156, 161-162, 167).

Tablo 1. Cinsiyete göre kendini izleme düzeyinden alınan puanların istatistiksel değerleri ve farklılaşmaya ilişkin sonuçlar [bağımsız grup t testi]

C i n s i y e t	K e n d i n i İ z l e m e			
	Sayı [n]	Ortalama Puan	Standart Sapma	Standart Hata
Erkek	253	8.65	3.19	0.20
Kadın	222	8.79	3.43	0.23
T o p l a m	475	8.72	3.31	0.21
Bağımlı Değişken	sd	t	p	Standart Hata
Kendini İzleme	473	0.44	0.65	0.38
Ö z e t : Cinsiyet & Kendini İzleme Düzeyi = $p > .05$				

Konuyla ilgili yukarıdaki Tablo-1'de yer alan istatistiksel veriler nitel olarak çözümlendiğinde; cinsiyet değişkeni kapsamında kendini izleme düzeyinden alınan puanların ortalamalarına bakıldığında, uygulamaya katılan örneklem grubunun cinsiyetlerine göre kendini izleme düzeyleri arasında önemli derecede anlamlı bir farklılık olmadığı ($t = 0.44$; $p > .05$) gözlenmiştir. Ancak katılımcıların konuya ilişkin aldıkları puanların ortalamaları dikkate alındığında kadınların aldıkları puanların ortalaması ($\bar{x} = 8.79$), erkeklerin aldıkları puanların ortalamasından ($\bar{x} = 8.65$) çok az oranda da olsa daha yüksektir.

Tablo-2: Yaşa göre kendini izleme düzeyinden alınan puanların istatistiksel değerleri ve farklılaşmaya ilişkin sonuçlar [tek yönlü anova]

Yaş	Kendini İzleme					
	Sayı [n]	Ortalama Puan	Standart Sapma	Standart Hata		
25-30 yaş arası	141	9.36	3.39	0.28		
31-35 yaş arası	95	8.30	2.91	0.29		
36-40 yaş arası	95	8.53	3.22	0.33		
41-45 yaş arası	144	8.48	3.45	0.28		
T o p l a m	475	8.72	3.30	0.15		
Bağımlı Değişken	Varyans Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p
Kendini İzleme	Gruplar Arası	85.46	3	28.48	2.63	0.04*
	Grup İçi	5092.29	471	10.81		
	T o p l a m	5177.76	474			
Ö z e t : *Yaş & Kendini İzleme Düzeyi = p <.05						

Konuyla ilgili yukarıdaki Tablo-2'de yer alan istatistiksel veriler nitel olarak çözümlendiğinde; yaş değişkeni bağlamında kendini izleme düzeyinden alınan puanların ortalamalarına bakıldığında, 25-30 yaş grubunun aldığı puan ortalaması ($\bar{x} = 9.36$) en yüksek, 31-35 yaş grubunun aldığı puan ortalaması ($= 8.30$) ise en düşüktür. Diğer yaş gruplarından 36-40 yaş grubunun aldığı puan ortalaması ($\bar{x} = 8.53$) ile 41-45 yaş grubunun aldığı puan ortalaması ($\bar{x} = 8.48$) da, en yüksek ve en düşük puan ortalamasına sahip yaş gruplarının arasında yer almaktadır. Dolayısıyla konuyla ilgili yapılan istatistiksel analize göre de zaten anket uygulamasına katılan örneklem grubunun yaşlarına göre kendini izleme düzeyleri arasında önemli derecede ($F = 2.63$; $p <.05$) anlamlı bir farklılık olduğu görülmüştür. Ayrıca gruplar arasındaki farklılıkların kaynağına ilişkin yapılan post-hoc analizinde ise söz konusu durumun özellikle ilk yetişkinlik dönemi ile orta yetişkinlik dönemi arasındaki farklılıktan kaynaklandığı saptanmıştır. Buna göre bireyin gelişim çizgisi üzerinde ilk yetişkinlik döneminde yüksek olan kendini izleme düzeyinin, orta yaşla birlikte dalgalanmalı bir düşüş profili gösterdiği ifade edilebilir.

Tablo-3: Yaş ile kendini izleme düzeyi arasındaki ilişki [pearson korelasyon]

Değişkenler	n	r	p
Yaş & Kendini İzleme	475	-.113	0.01*
Ö z e t : *Yaş & Kendini İzleme Düzeyi = p <.05			

Konuyla ilgili yukarıdaki Tablo-3'de yer alan istatistiksel veriler nitel olarak çözümlendiğinde; yaş ile kendini izleme düzeyi arasında negatif yönde önemli düzeyde anlamlı bir ilişki ($r = -.113$; $p <.05$) tespit edilmiştir. Buna göre katılım-

caların yaşları yükseldikçe kendini izleme düzeyleri düşmekte; yaşları düştükçe de kendini izleme düzeyleri yükselmektedir.

Tablo-4: Sosyo-ekonomik düzeye göre kendini izleme düzeyinden alınan puanların istatistiksel değerleri ve farklılaşmaya ilişkin sonuçlar [tek yönlü anova]

Sosyo-Ekonomik Düzey	Kendini İzleme				Standart Hata	
	Sayı [n]	Ortalama Puan	Standart Sapma	Standart Hata		
Üst	21	9.23	3.50	0.76		
Ortanın Üstü	123	9.08	3.22	0.29		
Orta	298	8.43	3.27	0.18		
Ortanın Altı	25	9.44	3.47	0.69		
Alt	08	9.99	4.07	1.43		
T o p l a m	475	8.72	3.30	0.15		
Bağımlı Değişken	Varyans Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p
Kendini İzleme	Gruplar Arası	71.19	4	17.79	1.63	0.16
	Grup İçi	5106.56	470	10.86		
	T o p l a m	5177.76	474			
Ö z e t : Sosyo-Ekonomik Düzey & Kendini İzleme Düzeyi = p >.05						

Konuyla ilgili yukarıda yer alan Tablo-4'deki istatistiksel bulgular nitel olarak analiz edildiğinde; sosyo-ekonomik düzey değişkeni kapsamında kendini izleme düzeyinden alınan puanların ortalamalarına bakıldığında, örneklem grubunda yer alan katılımcıların sosyo-ekonomik düzeylerine göre kendini izleme düzeyleri arasında önemli derecede anlamlı bir farklılık olmadığı ($F = 1.63$; $p >.05$) saptanmıştır. Ancak katılımcıların konuya ilişkin aldıkları puanların ortalamaları dikkate alındığında orta derecede bir sosyo-ekonomik düzeye sahip olanların puan ortalaması ($\bar{x} = 8.43$) en düşük, alt derecedeki sosyo-ekonomik düzeye sahip olanların puan ortalaması ($\bar{x} = 9.99$) ise en yüksektir. Diğer sosyo-ekonomik düzeylerdeki katılımcılardan ortanın üstünde bir sosyo-ekonomik düzeye sahip olanların puan ortalaması ($\bar{x} = 9.08$), ortanın altındaki sosyo-ekonomik düzeye sahip olanların puan ortalaması ($\bar{x} = 9.44$) ve üst sosyo-ekonomik düzeye sahip olanların puan ortalaması ($\bar{x} = 9.23$) da en yüksek ve en düşük puan ortalamasına sahip katılımcılar arasında yer almaktadır.

Tablo-5: Eğitim düzeyine göre kendini izleme düzeyinden alınan puanların istatistiksel değerleri ve farklılaşmaya ilişkin sonuçlar [tek yönlü anova]

Eğitim Düzeyi	Kendini İzleme					
	Sayı [n]	Ortalama Puan	Standart Sapma	Standart Hata		
İlköğrenim	05	10.2	2.68	1.20		
Ortaöğrenim	50	9.26	3.40	0.48		
Yükseköğrenim	385	8.57	3.24	0.16		
Lisansüstü	35	9.37	3.79	0.64		
Toplam	475	8.72	3.30	0.15		
Bağımlı Değişken	Varyans Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p
Kendini İzleme	Gruplar Arası	48.88	3	16.29	1.49	0.21
	Grup İçi	5128.87	471	10.88		
	Toplam	5177.76	474			

Ö z e t : Eğitim Düzeyi & Kendini İzleme Düzeyi = $p > .05$

Konuyla ilgili yukarıdaki Tablo-5’de yer alan istatistiksel veriler nitel olarak çözümlendiğinde; eğitim düzeyi değişkeni bağlamında kendini izleme düzeyinden alınan puanların ortalamalarına bakıldığında, üzerinde çalışılan örnekleme yer alan katılımcıların eğitim düzeylerine göre kendini izleme düzeyleri arasında önemli derecede anlamlı bir farklılık olmadığı ($F = 1.49$; $p > .05$) gözlenmiştir. Fakat katılımcıların konuya ilişkin aldıkları puanların ortalamaları dikkate alındığında ilköğretim düzeyindeki ilkokul ve ortaokul mezunu olanların puan ortalaması ($\bar{X} = 10.02$) en yüksek, yükseköğretim düzeyinde ön lisans ve lisans derecesiyle üniversite mezunu olanlar ($\bar{X} = 8.57$) ise en düşüktür. Diğer eğitim düzeylerindeki katılımcılardan ortaöğretim düzeyinde lise mezunu olanların puan ortalaması ($\bar{X} = 9.26$) ile üniversite mezunu olup aynı zamanda lisansüstü derecesine sahip olanların puan ortalaması ($\bar{X} = 9.37$) da en yüksek ve en düşük puan ortalamasına sahip katılımcılar arasında yer almaktadır.

Tablo-6: Medenî duruma göre kendini izleme düzeyinden alınan puanların istatistiksel değerleri ve farklılaşmaya ilişkin sonuçlar [tek yönlü anova]

Medenî Durum	Kendini İzleme				Standart Hata	
	Sayı [n]	Ortalama Puan	Standart Sapma			
Bekâr	112	09.60	3.51		0.33	
Evli	350	08.35	3.11		0.16	
Dul	13	10.92	4.19		1.16	
T o p l a m	475	08.72	3.30		0.15	
Bağımlı Değişken	Varyans Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	p
Kendini İzleme	Gruplar Arası	198.05	2	99.02	9.38	0.00*
	Grup İçi	4979.70	472	10.55		
	T o p l a m	5177.76	474			
Ö z e t : *Medenî Durum & Kendini İzleme Düzeyi = p < .01						

Konuyla ilgili yukarıdaki Tablo-6'da yer alan istatistiksel veriler nitel olarak çözümlendiğinde; medenî durum değişkenine göre kendini izleme düzeyinden alınan puanların ortalamalarına bakıldığında, evlilerin aldığı puan ortalaması ($\bar{X} = 08.35$) en düşük, dulların aldığı puan ortalaması ($\bar{X} = 10.92$) ise en yüksektir. Bunun yanında bekârların aldığı puan ortalaması ($\bar{X} = 09.60$) da evliler ile dullar arasında yer almaktadır. Dolayısıyla konuyla ilgili yapılan istatistiksel analize göre de zaten üzerinde çalışılan örnekleme de yer alan katılımcıların medenî durumlarına göre kendini izleme düzeyleri arasında oldukça önemli derecede ($F = 9.38$; $p < .01$) anlamlı bir farklılık olduğu saptanmıştır. Ayrıca gruplar arasındaki farklılıkların kaynağına ilişkin yapılan post-hoc analizinde ise söz konusu bu durumun dullar, evliler ve bekârlar arasındaki farklılıktan kaynaklandığı gözlenmiştir. Buna göre medenî durum açısından başta dullar olmak üzere bekâr yetişkinlerin kendini izleme düzeylerinin, evlilerden daha yüksek olduğu ifade edilebilir.

Tablo-7: Meslek grubuna göre kendini izleme düzeyinden alınan puanların istatistiksel değerleri ve farklılaşmaya ilişkin sonuçlar [tek yönlü anova]

Meslek Grubu	Kendini İzleme					
	Sayı [n]	Ortalama Puan	Standart Sapma	Standart Hata		
Öğretmen	101	7.98	2.94	0.29		
Doktor	100	9.47	3.35	0.33		
Avukat	100	9.14	3.56	0.35		
Din Görevlisi	100	7.92	2.86	0.28		
Serbest Meslek	74	9.22	3.54	0.41		
Toplam	475	8.72	3.30	0.15		
Bağımlı Değişken	Varyans Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p
Kendini İzleme	Gruplar Arası	212.39	4	53.09	5.02	0.00*
	Grup İçi	4965.36	470	10.56		
	Toplam	5177.76	474			

Ö z e t : *Meslek Grubu & Kendini İzleme Düzeyi = $p < .01$

Konuyla ilgili yukarıdaki Tablo-7’de yer alan istatistiksel veriler nitel olarak çözümlendiğinde; meslek grubu değişkenine göre kendini izleme düzeyinden alınan puanların ortalamalarına bakıldığında, doktorların aldığı puan ortalaması ($\bar{X} = 9.47$) en yüksek, din görevlilerinin aldığı puan ortalaması ($\bar{X} = 7.92$) ise en düşüktür. Diğer meslek gruplarındaki katılımcılardan öğretmenlerin puan ortalaması 7.98, avukatların puan ortalaması 9.14 ve serbest meslek grubunda çalışanların aldığı puan ortalaması ise 9.22 olarak bulunmuştur. Dolayısıyla konuyla ilgili yapılan istatistiksel analize göre de zaten uygulamaya katılan örneklem grubunun meslek gruplarına göre kendini izleme düzeyleri arasında oldukça önemli derecede ($F = 5.02$; $p < .01$) anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca gruplar arasındaki farklılıkların kaynağına ilişkin yapılan post-hoc analizinde ise söz konusu bu durumun din görevlileri ile öğretmenler ve doktorlar arasındaki farklılıktan kaynaklandığı belirlenmiştir. Bu durumda meslek grupları açısından başta din görevlileri olmak üzere öğretmenlerin kendini izleme düzeylerinin, diğer meslek gruplarından daha düşük olduğu ifade edilebilir.

YORUM VE TARTIŞMA

Anket uygulaması sonucundan elde edilen bulguların yorumlanıp tartışılmaya çalışıldığı bu son bölümde, yetişkinlerin ‘cinsiyet, yaş, sosyo-ekonomik düzey, eğitim düzeyi, medenî durum ve meslek grubu’ gibi demografik özellikleri ile sahip oldukları ‘kendini izleme düzeyleri’ arasındaki ilişki ve farklılığa yönelik yapılan yorumlara yer verilmiştir. Bu bağlamda konuyla ilgili

genel olarak oluşturulan temel hipotez; “yetişkinlik döneminde sahip olunan cinsiyet, yaş, sosyo-ekonomik düzey, eğitim düzeyi, medenî durum ve meslek grubu gibi demografik özellikler ile kendini izleme arasında anlamlı bir ilişki ve farklılık vardır” şeklinde kurgulanmıştır. Dolayısıyla araştırmanın bu bölümünde, elde edilen istatistiksel analiz sonuçlarından hareketle konuyla ilgili kurgulanan bu temel hipotezin doğrulanıp doğrulanmadığı tartışılmış ve yorumlanmaya çalışılmıştır.

◆ Cinsiyete göre kendini izleme arasındaki farklılığa ilişkin elde edilen sonuçlar:

Ankete katılan yetişkinlerin cinsiyetleri ile kendini izleme düzeyleri arasında önemli derecede anlamlı bir farklılık olmadığı ($p > .05$) tespit edilmiştir (bkz. Tablo-1). Konuyla ilgili olarak bu uygulamanın sınırları çerçevesinde cinsiyet değişkeninin yetişkinlerin kendini izleme düzeyleri üzerinde belirleyici bir demografik faktör olmadığı belirlenmiştir. Bu sonuç, Bacanlı (1990) ve Altıntaş (1991) tarafından yapılan araştırma bulgularıyla da örtüşmektedir (Bacanlı, 1990: 91; Altıntaş, 1991: 44).

Yukarıda konuya ilişkin iki değişkenden kendini izleme düzeyine yönelik elde edilen istatistiksel veriler çözümlendiğinde, ‘demografik özellikler ve kendini izleme değişkenleri’ kapsamında geliştirilen genel hipotezin “cinsiyet” değişkeni özelinde doğrulanmadığı gözlenmiştir.

Ancak her ne kadar cinsiyet açısından kendini izleme düzeyi arasındaki farklılaşmalar anlamlılık düzeyine ulaşmasa da, ortaya çıkan istatistiksel tablo incelenmeye değer görünmektedir. Dolayısıyla elde edilen ortalama puanlara farklılık temelinde bakılarak genel bir psikolojik değerlendirme yapılması gerekirse; yetişkin kadınların kendini izleme düzeylerinin, yetişkin erkeklerden daha yüksek olduğu söylenebilir. Yani cinsiyet farklılığı temelinde kadınların, kurmuş oldukları sosyal ilişkilerde, ortama göre kendilerini ayarlama ve kendilerini olduklarından farklı olarak ortamın gereklerine uygun bir şekilde sunma eğilimleri çok az oranda da olsa daha yüksektir. Fakat yine de cinsiyet faktörünün yetişkin bireyin kendini izleme düzeyi üzerinde nasıl rol oynadığına ilişkin kesin bir değerlendirmede bulanabilmek için özellikle sosyal psikoloji, benlik ve kişilik psikolojisi ile kültürel antropoloji alandaki konuyla ilgili farklı örneklem grupları ve değişik kültürler çerçevesinde karşılaştırmalı olarak çalışmaların yapılması gerekir. Daha sonra ise yapılan bu çalışmalar, toplumsal cinsiyetle ilgili geliştirilen kuramlar çerçevesinde meta-analiz yöntemi kullanılarak değerlendirilmelidir.

◆ Yaş ile kendini izleme arasındaki ilişkiye ve farklılığa yönelik elde edilen sonuçlar:

Örneklem grubunda yer alan yetişkinlerin yaş grupları ile kendini izleme düzeyleri arasında önemli derecede ($p < .05$) anlamlı bir ilişki ve farklılık olduğu saptanmıştır (bkz. Tablo-2 & Tablo-3). Yaş değişkeni ile kendini izleme düzeyleri arasındaki ilişki ve farklılığa yönelik elde edilen verilerden hareketle genel bir psikolojik çözümleme yapılması gerekirse; gelişim çizgisi üzerinde ilk yetişkinlik döneminde yüksek olan kendini izleme düzeyinin, orta yaşla birlikte dalgalanmalı bir düşüş gösterdiği söylenebilir. Yani saptanan negatif korelasyon bağlamında ilişki temeline dayalı bir başka ifadeyle yetişkin bireylerin yaşları yükseldikçe kendini izleme düzeyleri düşmektedir.

Yukarıda konuyla ilgili iki değişkenden elde edilen istatistiksel bulgular incelendiğinde, 'demografik özellikler ve kendini izleme değişkenleri' kapsamında geliştirilen temel hipotezin "yaş" değişkeni özelinde tam olarak desteklendiği görülmüştür.

Bu saha araştırmasından yaş ile kendini izleme arasındaki ilişki ve farklılığa yönelik elde edilen veriler, Reifman ve ark. (1989) ile Sparacino ve ark. (1983) tarafından yapılan araştırma bulgularıyla örtüşmektedir (Reifman ve ark., 1989: 245-246; Sparacino ve ark., 1983: 365-375). Yani adı geçen bu çalışmalarda da, yetişkinlerin yaşları yükseldikçe kendini izleme düzeylerinin düştüğü tespit edilmiştir. Bunun yanı sıra literatürde bu tablodan farklı sonuçların ulaşıldığı araştırmalara da rastlanılmaktadır (ayrıntılı bilgi için bkz. Sara & Rodgers, 1982: 127-137; Ündal, 1996: 68-70; Öztemel, 2000: 54-56; Pledger, 1992: 329-338).

Öte yandan bu araştırma sonucunda, yetişkin bireylerin yaşları yükseldikçe kendini izleme düzeylerinin düşmesi, sosyal benliklerinin gelişimsel profilden hareketle yorumlanabilir. Benlik bilincinin temel boyutlarından biri olan sosyal benlik (Budak, 2000: 687), bir yandan ötekilerin yetişkine yönelik tepkileriyle şekillenirken; bir yandan da başkalarının bu sosyal benlik yoluyla yetişkine yönelik tepkilerini şekillendirir. Genel anlamda yetişkinin ötekilere sunduğu/sergilediği kişisel özellikler ve oynadığı sosyal rollerin toplamı olarak tanımlanan sosyal benlik gelişiminden hareketle yetişkin bireylerin yaşları ilerledikçe yaşamış oldukları sosyalleşme süreçlerinde daha doğal ve maskesiz ilişkilere yöneldikleri söylenebilir. Kuşkusuz yetişkin bireyin bu 'kendisi olma' sürecinde artan yaşa paralel olarak benlik yapılarının özellikle psikolojik boyutlarındaki çatışma düzeylerinin düşmesinin de etkisi olabilir.

- ◆ Sosyo-ekonomik düzeye göre kendini izleme arasındaki farklılığa ilişkin elde edilen sonuçlar:

Örnekleme yer alan yetişkinlerin sosyo-ekonomik düzeyleri ile kendini izleme düzeyleri arasında önemli derecede anlamlı bir farklılık olmadığı ($p > .05$) saptanmıştır (bkz. Tablo-4). Konuyla ilgili elde edilen bu sonuç, Bacanlı (1990) tarafından yapılan araştırma bulgularıyla çelişmektedir (Bacanlı, 1990: 91-92).

Yukarıda konuyla ilgili iki değişkenden elde edilen istatistiksel veriler çözümlendiğinde, 'demografik özellikler ve kendini izleme değişkenleri' bağlamında geliştirilen genel hipotezin "sosyo-ekonomik düzey" değişkeni özelinde doğrulanmadığı gözlenmiştir.

Elde edilen ortalama puanlara farklılık temelinde bakılarak genel bir psikolojik analiz yapılması gerekirse; kendini izleme düzeyi düşük yetişkinler, rollerini tek bir benlik kavramı içinde bütünleştirerek yerine getirirlerken, kendini izleme düzeyi yüksek yetişkinlerin topluma girdikleri etkileşimler, çok boyutlu olup oynadıkları roller kadar benlik edinebilmektedirler. Zira sembolik etkileşimci sosyal psikologlara göre de zaten bireyin toplumda oynadığı sosyal roller kadar, bir diğer ifadeyle girdiği etkileşim tipleri kadar benlik çeşitleri vardır.

Bu çalışmada, orta düzeyden üste doğru çıktıkça ve alta doğru indikçe yetişkinlerin kendini izleme düzeylerinde periyodik bir yükselme olduğu tespit edilmiştir. Öncelikle sosyo-ekonomik açıdan orta düzeyden üste doğru olası yükselme nedenlerine bakıldığında, kendini izleme düzeyi yüksek ve düşük olan yetişkinlerin kendilerini ortaya koyuş biçimlerinde strateji farklılıkları olduğundan söz edilebilir. Bu çerçevede, sosyo-ekonomik düzeyleri yükseldikçe yetişkinlerin kendini izleme düzeylerinin yükselme olasılığının artması, iki grubun benlik algılarındaki farklılıktan kaynaklanabilir. Ayrıca sosyo-ekonomik düzey kapsamında ekonomik olanaklara paralel olarak kültürel yönden ileri düzeyde olan yetişkinlerin daha fazla ikili ilişkilere girerek formaliteler ve resmiyetle/bürokrasiyle daha fazla karşılaşacak olmaları onları, kendini izleme düzeyi yüksek olmaya yönlendirebilir. Konuyla ilgili özetle, sosyo-ekonomik düzeyleri bağlamında yetişkinlerin refah seviyelerine göre kendini izleme düzeylerinin de dalgalanmalı bir seyir izlediği ifade edilebilir (Bacanlı, 2004: 90-92).

◆ Eğitim düzeyine göre kendini izleme arasındaki farklılığa ilişkin elde edilen sonuçlar:

Anket uygulamasına katılan yetişkinlerin eğitim düzeyleri ile kendini izleme düzeyleri arasında önemli derecede anlamlı bir farklılık olmadığı ($p > .05$) görülmüştür (bkz. Tablo-5). Konuyla ilgili elde edilen bu sonuç, Öztemel (2000) tarafından yapılan araştırma bulgularıyla uyumludur (Öztemel, 2000: 71-72).

Yukarıda konuyla ilgili iki değişkenden elde edilen istatistiksel bulgular incelendiğinde, 'demografik özellikler ve kendini izleme değişkenleri' kapsamında geliştirilen genel hipotezin "eğitim düzeyi" değişkeni özelinde desteklenmediği görülmüştür.

- ◆ Medeni duruma göre kendini izleme arasındaki farklılığa ilişkin elde edilen sonuçlar:

Örneklem grubunda yer alan yetişkinlerin medenî durumları ile kendini izleme düzeyleri arasında oldukça önemli derecede ($p < .01$) anlamlı bir farklılık olduğu saptanmıştır (bkz. Tablo-6). Dolayısıyla medenî durum değişkenine göre kendini izleme düzeyleri arasındaki farklılığa ilişkin elde edilen verilerden hareketle kısaca genel bir değerlendirme yapılması gerekirse; medenî durum açısından başta dullar olmak üzere bekârların kendini izleme düzeyleri, evlilerden daha yüksektir.

Yukarıda konuyla ilgili iki değişkenden elde edilen istatistiksel veriler çözümlendiğinde, 'demografik özellikler ve kendini izleme değişkenleri' kapsamında geliştirilen genel hipotezin "medenî durum" değişkeni özelinde tam olarak doğrulandığı gözlenmiştir.

Bu çalışmadan medenî durum ve kendini izleme arasındaki farklılığa ilişkin elde edilen veriler, Lafçı (1999) ile Öztemel (2000) tarafından yapılan araştırma bulgularıyla örtüşmemektedir. Yani adı geçen bu alan araştırmalarında, kendini izleme düzeyi ile medenî durum arasında anlamlı bir ilişki ve farklılık tespit edilememiştir (Lafçı, 1999: 57-58; Öztemel, 2000: 77-78).

Öte yandan bu saha araştırması sonucunda medenî durum açısından evlilerin kendini izleme düzeylerinin başta dullar olmak üzere bekâr yetişkinlerden daha düşük olması; evli yetişkin bireylerin, bekârlara ve özellikle de dullara göre kendi sosyal benlik gelişimleri bağlamında kurmuş oldukları kişilerarası ilişkilerde daha doğal ve maskesiz ilişkiler kurmalarına bağlanabilir. Çünkü evliler ile bekârlar ve dulların iletişimde buldukları sosyal çevre birbirilerine göre az da olsa sosyal çeşitlilik gösterebilir. Elde edilen istatistiksel sonuçtan hareketle gelinen bu noktada, dulların kendini izleme düzeylerinin neden daha yüksek olduğu sorusu ön plana çıkmaktadır. Konuyla ilgili ortaya çıkan bu tablodaki özellikle dulların kendini izleme düzeylerinin, evli ve bekârlara göre daha yüksek çıkması sonucu da, yukarıda dul yetişkinlere ilişkin olarak tartışması yapılan 'sosyal yalıtım' kavramıyla yorumlanabilir. Şöyle ki, sosyalleşme sürecinde içinde yaşadıkları Türk toplumunda dulların üzerlerinde hissettikleri sosyal baskı sonucunda, sosyal yalıtım durumuyla karşı karşıya kalma riskinden söz edilebilir. İşte böylesi istenmeyen bir durumla karşılaşmamak için dulların kurmuş oldukları kişilerarası ilişkilerde kendilerini olduklarından farklı bir şekilde sunma eğilimleri yükselebilir.

- ◆ Meslek grubuna göre kendini izleme arasındaki farklılığa ilişkin elde edilen sonuçlar:

Üzerinde çalışılan örnekleme yer alan yetişkinlerin meslek gruplarına göre kendini izleme düzeyleri arasında oldukça önemli derecede ($p < .01$) anlamlı bir farklılık olduğu belirlenmiştir (bkz. Tablo-7). Dolayısıyla başta din görevlileri olmak üzere öğretmenlerin kendini izleme düzeyleri, diğer meslek gruplarından daha düşüktür. Özetle bu araştırma çerçevesinde, başta din görevlileri olmak üzere öğretmenlerin, özellikle doktor ve avukatlara göre kendi sosyal benlik gelişimlerine bağlı olarak kişilerarası sosyal ilişkilerde, daha samimi ve daha doğal bir biçimde maskesiz ilişkiler kurdukları ifade edilebilir.

Yukarıda konuyla ilgili iki değişkenden elde edilen istatistiksel bulgular incelendiğinde, 'demografik özellikler ve kendini izleme değişkenleri' kapsamında geliştirilen genel hipotezin "meslek grubu" değişkeni özelinde tam olarak desteklendiği görülmüştür.

Bu alan araştırmasından meslek grubu ve kendini izleme arasındaki farklılığa ilişkin elde edilen veriler, Lafcı (1999) ile Ündal (1996) tarafından yapılan saha çalışması bulgularıyla önemli ölçüde paralellik göstermektedir (Lafcı, 1999: 54-56). Ündal tarafından yapılan bu alan araştırmasındaki meslek grupları, Holland'ın meslekî kişilik tipolojisi esas alınarak oluşturulmuştur (Ündal, 1996: 10-11, 55-58). Yani adı geçen bu araştırmalarda da, kendini izleme düzeyi ile örneklemelerine alınan çeşitli meslek grupları arasında anlamlı bir ilişki ve farklılık saptanmıştır. Ulaşılabildiği kadarıyla Türk psikoloji literatüründe yapılan incelemelerde, meslek grupları olarak konuyla ilgili oluşturulan örneklemelerde 'din görevlisi' bulunduran ilk yerli alan araştırması bu çalışmadır. Öte yandan sosyal psikoloji literatüründe her iki değişken arasında anlamlı bir ilişki bulamayan çalışmaların yanı sıra, cinsiyet farklılıkları temelinde çeşitli meslek grupları ile kendini izleme düzeyleri arasındaki ilişki ve farklılıklara yönelik yerli ve yabancı araştırmalar da yapılmıştır (Bacanlı, 1990: 93-96; Ündal, 1996: 33-36; Öztemel, 2000: 26-37).

Her meslek grubu, diğer meslek gruplarından temelde bazı farklı sosyal davranış kalıpları gerektirmektedir. Bu davranış kalıpları içerisinde ilgili meslekte çalışan yetişkinlerin, belli bazı benlik ve kişilik özelliklerine sahip olmaları da gerekir. İşte bu nedenle her mesleğin gerektirdiği kişilik özellikleri birbirinden farklıdır. Dolayısıyla bu farklılıklar nedeniyle bazı meslekler, diğerlerine göre görece daha fazla kendini izleme becerisi gerektirebilir.

Bazı meslek grupları, içinde buldukları ortama göre tutum ve davranışlarını ayarlayabilen kendini izleme düzeyi yüksek yetişkinlere çeşitli avantajlar sağlar. Örneğin; kendini izleme düzeyi yüksek olan bir avukat, mesleği gereği iletişimde bulunduğu kişi/müvekkil ve yakınlarının isteklerine göre daha kolay tutum ve davranışlarda bulunabilir. Nitekim bu çalışmada da avukatlar,

doktorlar ve serbest meslek grubunda çalışan yetişkinlerin, din görevlileri ve öğretmenlere göre kendini izleme düzeylerinin daha yüksek olduğu bulunmuştur. Burada din görevlilerinin kendini izleme düzeylerinin en düşük düzeyde olması, bizzat çalıştıkları din hizmetleri alanının her şeyden önce 'ya olduğun gibi görün ya da görüldüğün gibi ol' yaşam felsefesinden hareketle psiko-sosyo-teolojik içerikli samimiyet ve adanmışlık gerektirmesine yüklenebilir (ayrıca krş. Bacanlı, 2004: 87-90)

Öte yandan Choi (1991) tarafından konuyla dolaylı biçimde ilgili olarak yapılan bir çalışmada ise kendini izleme düzeyi yüksek ve düşük olan Hıristiyan din adamlarının/rahiplerin resmî olan ile samimi olan durumlara ilişkin benlik sunumlarına yönelik davranışları incelenmiştir. Benlik sunumu davranışlarının '(a) dikkat çekici kimlik rolü [salient role-identity] ve (b) tutum' şeklinde ele alındığı araştırmada; kendini izleme düzeyi yüksek rahiplerin, kendilerini resmî olan ve olmayan durumlarda dikkat çekici kimlik rolüyle; kendini izleme düzeyi düşük rahiplerin ise, kendilerini tutumlarıyla daha kolay ortaya koydukları saptanmıştır. Bunun yanı sıra kendini izleme düzeyi yüksek ve düşük rahiplerin benlik sunumu farklılıkları, resmî olan durumlarda daha baskın bir şekilde ortaya çıkmıştır.

Bu araştırmadan elde edilen sonuçlara özet olarak bakıldığında, "yetişkinlik döneminde sahip olunan cinsiyet, yaş, sosyo-ekonomik düzey, eğitim düzeyi, medenî durum ve meslek grubu gibi demografik özellikler ile kendini izleme arasında anlamlı ilişki ve farklılık" olacağı öngörüsünden hareketle oluşturulan genel ve temel hipotezi test etmek amacıyla yapılan istatistiksel analizler sonucunda: (a) kadınların kendini izleme düzeylerinin, yetişkin erkeklerden daha yüksek olduğu; (b) gelişim çizgisi üzerinde ilk yetişkinlik döneminde yüksek olan kendini izleme düzeyinin, orta yaşla birlikte dalgalanmalı bir düşüş gösterdiği; yani saptanan negatif korelasyon bağlamında ilişki temeline dayanan bir başka ifadeyle, yetişkin bireylerin yaşları yükseldikçe kendini izleme düzeylerinin düştüğü; (c) orta düzeyden üste doğru çıktıkça ve alta doğru indikçe yetişkinlerin kendini izleme düzeylerinde periyodik bir yükselme olduğu; (d) ilköğrenim düzeyinden üste doğru çıktıkça kendini izleme düzeylerinde periyodik bir azalma gözlenmiş, söz konusu bu azalma lisanüstü düzeyde tekrar yükselmiştir. Dolayısıyla eğitim düzeyleri bağlamında yetişkinlerin kendini izleme düzeyinin de dalgalanmalı bir seyir izlediği; (e) medenî duruma göre başta dullar olmak üzere bekârların kendini izleme düzeylerinin evlilerden daha yüksek olduğu; (f) meslek grupları açısından başta din görevlileri olmak üzere öğretmenlerin kendini izleme düzeylerinin, diğer meslek gruplarından daha düşük olduğu saptanmıştır.

Yetişkin örneklem kullanılarak demografik özellikler ile kendini izleme arasın-

daki ilişki ve farklılık temeline dayanan ilişkilerin incelendiği bu görgül araştırmanın sonuçlarıyla ilgili gelinen bu son noktada; sonuçların, gerek toplum/kamu yararı gerekse bilim tarihi için daha sağlıklı ve geniş biçimde değerlendirilebilmesi amacıyla genelde sosyal bilimcilere özelde ise psikologlara şu önerilerde bulunulabilir:

- ◆ Bu çalışmada operasyonelleştirilen kendini izleme olgusunu değerlendiren ölçme aracının yanı sıra bundan sonraki çalışmalarda, adı geçen bu kavramı ve kavramla ilgili diğer benlik kavramlarını psikometrik olarak değerlendiren çok boyutlu farklı ölçme araçları kullanılmalıdır.
- ◆ Ayrıca bu çalışmada, örneklem grubu olarak gelişim dönemlerinden yetişkinlik dönemi üzerinde çalışılmıştır. Konuyla ilgili bundan sonraki görgül çalışmalarda aynı değişkenlerin ilişkilerini içeren çocukluk, ergenlik ve yaşlılık gibi diğer gelişim dönemleri de mutlaka ele alınıp analiz edilmelidir.

Sonuç olarak, demografik özellikler ile kendini izleme ilişkisine yönelik konuyla ilgili oluşturulan yerli ve yabancı literatür incelendiğinde, araştırmaların önemli bir kısmında söz konusu bu iki olgu arasında birbirinden farklı sonuçlar elde edilmiştir. Bu sebeple, demografik özellikler ile kendini izleme arasındaki psiko-sosyo-antropolojik ilişkiye yönelik daha net ve açık değerlendirmelerde bulunabilmek için konuyla ilgili yerli ve yabancı alan çalışmalarının sürekli olarak yapılmasında yarar vardır.

KAYNAKLAR

- Altıntaş, M. (1991). *Kendini ayarlama becerisi ve arkadaşlık ilişkileri*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Araz, A. (2005). *Kişilerarası ilişkilerde benlik sunumu*. İstanbul: Varlık Yayınları
- Ayvaşık, H. B. ve ark. (2000). *Psikoloji terimleri sözlüğü: İngilizce-Türkçe*. Ankara: Türk Psikologlar Derneği Yayınları.
- Bacanlı, H. (1990). *Kendini ayarlama becerisinin çeşitli değişkenlerle ilişkisi*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Bacanlı, H. (1997). *Kendini ayarlamanın psikolojisi*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Bacanlı, H. (2004). *Sosyal ilişkilerde benlik: Kendini ayarlamanın psikolojisi*. (2. baskı). İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Briggs, S. R. ve ark. (1980). An analysis of the Self-Monitoring Scale. *Journal of Personality and Social Psychology*, 38, 679-685.
- Budak, S. (2000). *Psikoloji sözlüğü*. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Choi, E. J. (1991). *Salient role-identity, attitude and self-presentation: Self-monitoring and situation as moderators*. Dissertation Abstracts International Number-A 52/05.
- Cooley, C. A. (1902). *Human nature and its social order*. New York: Scribner's.
- Goffman, E. (1956). *The presentation of self in everyday life*. Edinburgh: University of Edinburgh Social Sciences Research Centre.
- Goffman, E. (1959). *The presentation of self in everyday life*. New York: Anchor.
- Kapıkıran, N. A. (2007). Üniversite öğrencilerinde ahlaki davranışın empatik eğilim ve kendini ayarlama açısından incelenmesi. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 3 (28), 33-47.
- Kapıkıran, N. A. (2009). Öğretmen adaylarının empatik eğilim ve kendini ayarlama açısından incelenmesi. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 26, 81-91.
- Karasar, N. (1995). *Bilimsel araştırma yöntemi*. (7. baskı). Ankara: 3A Araştırma-Eğitim-Danışmanlık Ltd.
- Koç, M. (2008). *Yetişkinlik döneminde dindarlık ile benlik kavramı değişkenleri arasındaki ilişki*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Koç, M. (2009). Dindarlık ile kendini izleme ilişkisi üzerine bir araştırma. *Akademik Araştırmalar Dergisi*, 41, 127-144.
- Köklü, N. (2002). *Sosyal bilimler için açıklamalı istatistik terimleri sözlüğü*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Lafçı, S. (1999). *Bazı mesleklere göre kendini ayarlama becerileri arasındaki farklar*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Marshall, G. (1999). *Sosyoloji sözlüğü*. (çev. O. Akınhay & D. Kömürcü). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Öztemel, K. (2000). *Kendini ayarlama becerilerini algılamaları farklı öğretmenlerin rehberlik anlayışlarının bazı değişkenler açısından incelenmesi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Pledger, L. M. (1992). Development of self-monitoring behavior from early to late adolescence. *Adolescence*, 27 (106), 329-338.
- Reifman, A. ve ark. (1989). Self-monitoring and age. *Psychology and Aging*, 4 (2), 245-246.
- Sara, N. G. & Rodgers, F. A. (1982). Presentation of self by educational administrators: A study in self-monitoring. *Journal of Educational Administration*, 20 (2), 127-137.
- Snyder, M. (1972). *Individual differences and the self-control of expressive behavior*. (Ph.D. Dissertation), Stanford University. [Dissertations Abstracts International, 33, 4533A-4534A; University Microfilms No: 73-4598].
- Snyder, M. (1974). Self-monitoring of expressive behavior. *Journal of Personality and Social Psychology*, 30 (4), 526-537.
- Snyder, M. (1994). İzlenim ayarlamacılığı / self-monitoring. (içinde) A. Dönmez (çev.), *Hitler isteseydi: Sosyal psikoloji yazıları* (ss. 152-165). Ankara: Gündoğan Yayınları.
- Sparacino, J. ve ark. (1983). Self-monitoring and blood pressure. *Journal of Personality and Social Psychology*, 44 (2), 365-375.
- Tarkun, E. T. (1996). Alternatif Korelasyon Teknikleri. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Dergisi*, 8, 237-249.
- Topsever, Y. (1991). *Psikolojide araştırma, deney ve analiz*. İzmir: Ege Üniversitesi Basımevi.
- Ündal, A. (1996). *Kendini ayarlama becerisinin Holland'ın meslekî kişilik tiplerine göre çeşitli değişkenler açısından incelenmesi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.